

Filozofia moralna a akceptacja przejawów nieuczciwości akademickiej przez studentów

Agata Chudzicka-Czupała*

Instytut Psychologii, Uniwersytet Śląski, Katowice

MORAL PHILOSOPHY AND ACCEPTANCE OF DIFFERENT FORMS OF ACADEMIC DISHONESTY
BY UNIVERSITY STUDENTS

The article discusses the problem of the conditions of acceptability of different forms of academic dishonesty. A sample of 285 university students from Silesia participated. The analyses are conducted in the context of the chosen dimensions of individual moral philosophy. The results demonstrate that students with different individual moral philosophy differ in terms of acceptance of cheating and plagiarism. The more an individual believes in relativism, narcissism/egoism, Machiavellianism, and cost-benefit calculation, the more she/he accepts cheating and plagiarism. The direction of the future research is shown.

Key words: academic dishonesty, cheating, plagiarism, moral philosophy

WPROWADZENIE

Z brakiem uczciwości wśród młodzieży borykają się nauczyciele akademicy na całym świecie, na uczelniach kształcących studentów w różnych dziedzinach wiedzy (Alleyne i Philips, 2011). Czynnikiem, który przyczynia się do jego nasilenia, szczególnie do plagiowania, jest coraz to większy i łatwiejszy dostęp do Internetu (Underwood i Szabo, 2003). Badania poświęcone temu zjawisku prowadzone są głównie w Ameryce Północnej, Europie Zachodniej oraz w Azji (Williams, Natanson i Paulhus, 2010). W Europie Wschodniej zdecydowanie brakuje badań na ten temat (Grimes, 2004). W Polsce nauczyciele akademicy, jak i studenci są świadomi, że zjawiska takie jak ściąganie i plagiowanie są powszechne, lecz niewiele osób próbuje z nimi autentycznie walczyć (Kobierski, 2006; Tyszko i Hryhorowicz, 2010).

Rozmiary tego zjawiska są szczególnie ważne w kontekście edukacji ludzi do zawodów, w których etyczne zachowanie stanowi wyjątkową wartość ze względu na specyfikę roli, jaką absolwenci uczelni pełnić będą we współczesnym społeczeństwie. Wyniki badań pokazują, że osoby akceptujące bycie nieuczciwym na uczelni znacznie częściej przejawiają nieetyczne zachowania nie tylko jako studenci (Stone, Jahawar i Kisamore, 2009), ale także po ukończeniu edukacji, w miejscu pracy (Nonis i Swift, 2001). Różne formy oszustwa na uczelniach wyższych stanowią istotne pogwałcenie przyjętych zasad

i rzetelności ocen, znacząco obniżają jakość kształcenia i zaufanie do całego systemu edukacyjnego.

W dotychczasowych badaniach przez nieuczciwość akademicką rozumie się głównie plagiowanie i fałszowanie danych (Martin, 1994), ściąganie (Whitley, 1998) oraz nieuprawniony dostęp do informacji w czasie testu albo do informacji na temat egzaminu przed przystąpieniem do niego, bez zgody i wiedzy wykładowcy (Alleyne i Phillips, 2011). Do zachowań takich zalicza się też nieuzasadnioną absencję na egzaminie, a także używanie fałszywych usprawiedliwień (Blankenship i Whitley, 2000). Większość zachowań składających się na nieuczciwość akademicką można określić mianem oszustwa lub kradzieży – wiążą się one z łamaniem praw autorskich, kłamstwem, pozyskiwaniem informacji w sposób niejawny i nielegalny.

Ściąganie definiuje się „jako korzystanie podczas egzaminów z wyników uzyskanych przez kolegów albo z materiałów przygotowanych wcześniej” (Tyszko i Hrychorowicz, 2010, s. 3). Plagiowanie z kolei można rozumieć jako świadome wprowadzanie innych w błąd w kwestii oryginalności danej pracy i osoby jej autora (Decoo, 2002). Martin (1994) wyróżnia następujące rodzaje plagiowania: przypisanie sobie autorstwa całego dokumentu lub fraz i paragrafów pochodzących z pracy innej osoby oraz parafrazowanie czyichś teorii i stwierdzeń.

Brak uczciwości w postępowaniu człowieka, w tym skłonność studentów do zachowań nieetycznych, wynika z działania wielu czynników: kulturowych (Magnus, Polterovich, Danilov i Savvateev, 2002), sytuacyjnych (Nichols i Berliner, 2007) i indywidualnych (Storch i Storch, 2003; Stone, Jahawar i Kisamore, 2009). Niektórzy badacze przypisują kluczowe znaczenie czynnikom zewnętrznym, twierdząc, że kontekst sytuacyjny odgrywa z pewnością

* Korespondencję dotyczącą artykułu można kierować na adres: Agata Chudzicka-Czupała, Instytut Psychologii, Uniwersytet Śląski, ul. Grażyńskiego 53, 40-126 Katowice.

agata.chudzicka-czupaala@us.edu.pl

większą rolę niż cechy osoby (Murdock i Stephens, 2007). Czasami autorzy całkowicie podważają celowość badania roli cech jednostki jako czynników warunkujących skłonności do ściągania, podkreślając, że jedynie cechy środowiska, poddające się kontroli i zmianie, powinny być objęte uwagą badawczą (Whitley, 1998). Trudno jednak zgodzić się z takim stanowiskiem.

Badania dowodzą, że indywidualna postawa wobec ściągania okazała się znaczącym predyktorem skłonności do takiego zachowania się (Stone, Jahawar i Kisamore, 2009). Storch i Storch (2003) oraz Whitley (1998), który przeprowadził meta-analizę wielu badań, przekonują, że istnieje silna pozytywna korelacja między indywidualnymi predyspozycjami do zachowań nieetycznych a ich aprobatą. Jordan (2001) wskazuje, że studenci, którzy przyznają się do ściągania są skłonni stosować racjonalizacje uzasadniające własne zachowanie – uprawiedliwiają oni ściąganie wskazując na konieczność pomocy innym lub tłumaczą je koniecznością zaliczenia przedmiotu przez siebie.

Chęć poznania roli przekonań moralnych, które mogą okazać się kluczowe dla wyjaśnienia nieetycznych zachowań, w tym akceptacji nieuczciwych zachowań akademickich, stanowi poznawcze uzasadnienie podjęcia badań uwzględniających ich rolę. Podobnie sądzą Williams, Nathanson i Paulhus (2010), podważając pesymizm dotyczący znaczenia czynników indywidualnych jako predyktorów zachowań nieetycznych. Wielu badaczy procesów podejmowania decyzji etycznych twierdzi, że zachowanie się w sytuacji dylematu moralnego, kiedy jednostka staje przed koniecznością dokonania wyboru, tłumaczyć może diagnoza w zakresie indywidualnej filozofii moralnej (Bass, Barnett i Brown, 1999). Wyniki badań poświęconych roli światopoglądu etycznego pokazują, że wyznawana filozofia – uznawane przez ludzi wartości moralne, określa ich stosunek do różnych zjawisk społecznych i problemów moralnych, wyznacza bezpośrednio ocenę zachowań innych ludzi, wpływa na atrybucję odpowiedzialności za skutki negatywnego postępowania (Stead, Worrell i Stead, 1990). Filozofia moralna warunkuje też ocenę własnych predyspozycji i zachowań, wyjaśnia reakcję człowieka na popełnione przez niego błędy i etyczne potknięcia, warunkuje indywidualną odporność na pokusę w sytuacjach niejasnych pod względem etycznym (Forsyth, 1992). Dlatego w tym artykule uwagą badawczą objęto filozofię moralną jednostki, czyli te spośród jej przekonań moralnych, które mogą stanowić kluczowy czynnik wyznaczający jej stosunek do różnych przejawów nieuczciwości akademickiej.

Teoria indywidualnej filozofii moralnej została oparta na normatywnych teoriach filozoficznych. W wielu badaniach zajmowano się rolą tylko jednej wybranej zasady etycznej. Reidenbach i Robin (1990) użyli w swoich badaniach wielowymiarowej skali do badania wartości (pryncypiów lub ideologii) etycznych. Różne wersje takiej skali były później wielokrotnie wykorzystywane w badaniach zachowań etycznych (Hansen, 1992; Nguyen, Basuray, Smith, Kopka i McCulloh, 2008).

Do najbardziej istotnych wymiarów filozofii moralnej, często uwzględnianych w badaniach uwarunkowań podejmowania decyzji etycznych, zalicza się idealizm i relatywizm. W badaniach wzięto również pod uwagę inne wyznawane przez jednostkę moralne wymiary konstruktów „indywidualna filozofia moralna”: makiawelizm, narcyzm/egoizm, tak zwana „Złota reguła”, utylitaryzm, bilans zysków i strat oraz altruizm. Zasady etyczne objęte uwagą zostały wyróżnione na podstawie literatury przedmiotu jako możliwe uwarunkowania akceptacji zachowania nieetycznego, w tym oszustwa akademickiego (O’Fallon i Butterfield, 2005; Luthy, Padgett i Toner, 2009; por. Chudzicka-Czupała, 2012, 2013a, 2013b).

CEL BADAŃ I HIPOTEZY

Celem badań prezentowanych w tym artykule było znalezienie odpowiedzi na pytanie o ewentualne różnice w zakresie stosunku studentów uczelni wyższych w Polsce do wybranych przejawów nieuczciwości akademickiej w zależności od wyznawanej przez nich indywidualnej filozofii moralnej. Skoncentrowano się na następujących formach nieuczciwości akademickiej:

- na ściąganiu, rozumianym jako pozyskiwanie danych podczas egzaminu z prac innych osób lub z przygotowanych wcześniej ściąg oraz na nieuprawnionym dostępie do informacji o egzaminie przed przystąpieniem do niego, na pozyskiwaniu danych bez zgody i wiedzy egzaminatora, na przykład z Internetu,
- na plagiatowaniu polegającym na kopiowaniu prac innych osób, na przepisywaniu pracy od kolegi/koleżanki, posłużeniu się fragmentami czyjejś pracy znalezionej w Internecie oraz oddaniu pracy innej osoby jako swojej własnej (Bloodgood, Turnley i Mudrack, 2010).

W badaniach uwzględniono trzy perspektywy akceptacji nieuczciwości akademickiej. Idąc za rozróżnieniem dokonany przez Bloodgooda, Turnleya i Mudracka (2010) uwagą objęto akceptację faktu pozyskiwania informacji i materiałów dla siebie (samodzielne korzystanie ze ściąg, wykorzystanie czyjejś pracy lub jej fragmentów) i akceptację pomocy innym w ściąganiu i zdobywaniu nielegalnych informacji (udostępnianie materiałów innym). Zbadano też akceptację badanego dla bierności świadka nieuczciwości akademickiej (postawa wobec zachowania milczenia w sytuacji, kiedy osoba jest świadoma popełnienia tej nieuczciwości przez innych).

Sformułowano, a następnie poddano weryfikacji następującą hipotezę badawczą:

- H1: Istnieje typologia badanych w zakresie wyznawanej filozofii moralnej.
Po zweryfikowaniu hipotezy 1 postawiono hipotezy dotyczące różnic między wyróżnionymi skupieniami (typami) badanych:
- H2: Osoby należące do pierwszego skupienia (niemakiawelistyczni idealisci) w niższym stopniu ak-

ceptują nieuczciwość akademicką dla siebie niż osoby należące do drugiego skupienia (makiawelistyczni relatywiści).

H3: Osoby należące do pierwszego skupienia (nie-makiawelistyczni idealisci) w niższym stopniu akceptują nieuczciwość akademicką dla innych niż osoby należące do drugiego skupienia (makiawelistyczni relatywiści).

H4: Osoby należące do pierwszego skupienia (nie-makiawelistyczni idealisci) w niższym stopniu akceptują bierność świadka nieuczciwości akademickiej niż osoby należące do drugiego skupienia (makiawelistyczni relatywiści).

PRÓBA BADAWCZA, CZAS I MIEJSCE BADAŃ

Badanie przeprowadzono w Polsce, na Górnym Śląsku, w 2012 i 2013 roku. Zbadano 285 studentów uczelni wyższych: Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Politechniki Śląskiej w Gliwicach, Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (wydziału zamiejscowego w Katowicach), Śląskiego Uniwersytetu Medycznego i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach oraz Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach. Badani to osoby w wieku od 19 do 57 lat (średnia wieku wynosi 24 lata), w tym 190 kobiet (65.5%) i 95 mężczyzn (34.5%). Udział osób z uczelni publicznych wynosi 210 (73.5%), a z niepublicznych 75 (26.5%). Najwięcej, bo 173 osoby (60.5%) studiuje na kierunkach humanistycznych (społecznych), na kierunkach technicznych 53 osoby (18.8%), a na pozostałych kierunkach (ekonomia, medycyna, studia przyrodnicze, wychowanie fizyczne) 59 osób (20.7%).

ZMIENNE I METODY BADAWCZE

W badaniu zastosowano następujące narzędzia:

Do badania akceptacji nieuczciwości akademickiej (ściągnięcia i plagiatowania dla siebie i dla innych) posłużono się polską wersją Skali Akceptacji Oszustwa Akademickiego J. Bloodgooda, W.H. Turnleya i P.E. Mudracka (2010) w adaptacji wykonanej na potrzeby tego badania przez autorkę (załącznik 1). Polską wersję skali przygotowano z użyciem metody wtórnego tłumaczenia (back-translation) (Brislin, 1986), zgodnie ze standardową procedurą. Rzetelność skal (α Cronbacha) w tym badaniu wynosi dla Skali Akceptacji Ściągnięcia i Plagiatowania dla Siebie .84, a dla Skali Akceptacji Ściągnięcia i Plagiatowania dla Innych .77. Uzyskane wartości α Cronbacha są wyższe niż wartość .70, która to wartość jest powszechnie uznawana za odpowiedni poziom rzetelności metody (Nunnally i Bernstein, 1994).

Do diagnozy akceptacji bierności świadka nieuczciwości akademickiej wykorzystano Skalę Akceptacji Bierności Świadka Ściągnięcia i Plagiatowania (załącznik 2), zbudowaną na potrzeby tego badania przez autorkę, analogicznie do Skali Akceptacji Oszustwa Akademickiego, zgodnie z procedurą obowiązującą dla skal typu Likerta. Rzetelność skali (α Cronbacha) wynosi .85.

Do badania indywidualnej filozofii moralnej zastosowano Skalę Indywidualnej Filozofii Moralnej (SIFM) (Chudzicka-Czupała, 2013b). Narzędzie to składa się z 8 skal – z 8 twierdzeń, których wyboru dokonano spośród najczęściej badanych przekonań moralnych jednostki (Burton i Goldsby, 2005; Luthy, Padgett i Toner, 2009). Każde twierdzenie odnosi się do innej zasady moralnej: relatywizmu, idealizmu, makiawelizmu, narcyzmu/egoizmu, Złotej reguły, utylitaryzmu, bilansu zysku i strat oraz altruizmu oraz jest uniwersalną maksymą, używaną powszechnie w wielu kulturach, odpowiadającą określonemu przekonaniu etycznemu. Badana osoba dokonuje oceny na ile zgadza się z każdą z nich na 5-stopniowej skali typu Likerta.

Sposób badania filozofii moralnej i konstrukcji skali odpowiada wielowymiarowemu podejściu do badania przekonań moralnych z użyciem wielu jednowymiarowych skal (Reidenbach i Robin, 1990). Towarzyszy temu pełna świadomość pewnych niedoskonałości takiego rozwiązania, jednak zdecydowano się na nie i uznano je za najbardziej optymalne ze względu na konieczność jednoczesnego pomiaru wielu zmiennych.

Oceny trafności narzędzia dokonano zgodnie z procedurą oceny przez sędziów kompetentnych – dobrano i włączono do skali te twierdzenia (po jednym dla każdej zasady), które zdaniem sędziów najtrafniej oddają sens poszczególnych zasad moralnych. Rzetelność narzędzia zbadano za pomocą metody powtarzanego pomiaru – pomiar powtórzono po okresie dwóch miesięcy od daty pierwszego badania, uzyskując podobne wyniki. Korelacje dla poszczególnych skal były wysokie i wahały się od 0,89 do 0,97.

Do weryfikacji hipotezy 1 zastosowano analizę skupień metodą k -średnich, a następnie metodą jednoczynnikową ANOVA dokonano analizy istotności różnic między średnimi wynikami uzyskanymi przez badanych z wyłonionych skupieniami, co posłużyło do weryfikacji hipotez 2, 3 i 4. Analizę przeprowadzono za pomocą pakietu statystycznego STATISTICA 9.1.210.26 (StatSoft, 2012; Hill i Lewicki, 2007).

WYNIKI

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BADANYCH ZMIENNYCH

Statystyki opisowe i korelacje między badanymi zmiennymi zamieszczono w Tabeli 1.

IDEOLOGIA MORALNA – RÓŻNICE MIĘDZY BADANYMI (WERYFIKACJA HIPOTEZY 1)

Pierwszym krokiem było sprawdzenie czy i w jaki sposób ludzie różnią się pod względem wyznawanych wartości etycznych, czy istnieje typologia badanych ze względu na wyznawaną filozofię moralną. W tym celu zastosowano analizę skupień metodą k -średnich, która maksymalizuje odległości między wyodrębnionymi skupieniami. Jako miernik odległości skupień przyjęto odległość euklidesową, gdyż miary wszystkich zmiennych włączonych do modelu były takie same. Nie zachodziła też potrzeba

Tabela 1
Statystyki opisowe i korelacje zmiennych badawczych

Zmienna	Średnia N=285	Odc. stand.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 Akceptacja ściągania i plagiatowania dla siebie	17.78	5.94	-										
2 Akceptacja ściągania i plagiatowania dla innych	11.61	3.59	.71	-									
3 Akceptacja bierności świadka ściągania i plagiatowania	9.98	2.80	.56	.57	-								
4 Relatywizm moralny	3.07	1.24	.27	.18	.12	-							
5 Idealizm moralny	3.48	1.09	-.10	-.09	-.06	-.36	-						
6 Makiawelizm	2.29	1.29	.22	.11	.12	.31	-.19	-					
7 Narcyzm/egoizm	2.25	1.22	.15	.04	.01	.19	-.18	.32	-				
8 Złota reguła	4.53	.78	-.20	-.04	.00	-.04	.06	-.25	-.18	-			
9 Utylityzm	3.78	1.04	-.16	-.12	-.23	-.03	.05	-.03	-.12	.34	-		
10 Bilans zysków i strat	3.71	1.12	.23	.15	.05	.25	.03	.35	.13	-.01	.06	-	
11 Altruizm	3.30	1.00	-.21	-.15	-.12	-.21	.12	.04	-.14	.13	.31	-.05	-

p < .01

zwiększenia znaczenia zmiennych słabych, bardziej odległych.

Liczba skupień w metodzie k-średnich nie jest znana „a priori”. Pakiet STATISTICA zawiera v-krotny sprawdzian krzyżowy, będący algorytmem automatycznego wyznaczania optymalnej liczby skupień. Liczba wyodrębnionych skupień wynosi 2 i odpowiada dwóm grupom badanych, różniących się maksymalnie między sobą w zakresie wyznawanej filozofii moralnej. Określona w ten sposób liczba skupień daje możliwość logicznej interpretacji wyników. Pozwala to na przyjęcie hipotezy 1.

Podział grupy badawczej ukazuje Tabela 2., w której przedstawiono średnie poszczególnych wartości tworzących filozofię moralną jednostki, odpowiadające wyodrębnionym skupieniom badanych oraz wyniki analizy wariancji różnic między tymi średnimi. Średnie dla obu skupień przedstawiono na wykresie (Ryc. 1).

Wyniki analizy wariancji pokazują, że niemal wszystkie różnice w akceptacji poszczególnych wartości, składających się na filozofię moralną są statystycznie istotne, za wyjątkiem akceptacji zasady utilitaryzmu. Oznacza to, że obydwie wyłonione grupy badanych w podobnym stopniu zgadzają się jedynie z twierdzeniem, że „celem działania powinno być największe szczęście jak największej liczby ludzi”.

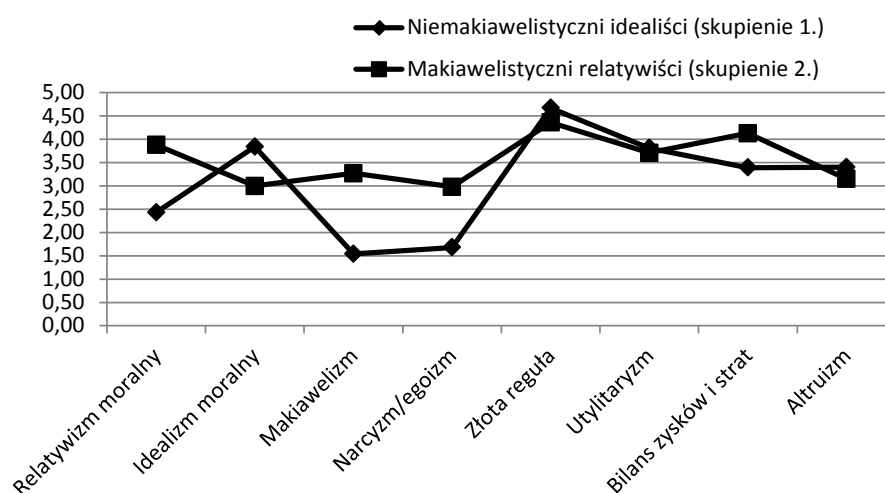
Osoby wchodzące w skład pierwszego skupienia, które nazwano niemakiawelistycznymi idealistami (*N*=161), są w znacząco niższym stopniu relatywistyczne i jednocześnie w wyższym stopniu idealistyczne niż osoby z drugiego skupienia, określone mianem makiawelistycznych relatywistów (*N*=124). Niemakiawelistyczni idealisci wierzą w istnienie uniwersalnych, jednoznacznych zasad moralnych, których należy bezwzględnie przestrzegać i nie zgadzają się, aby o tym, co jest dobre i co złe, mogły decydować okoliczności. Niemakiawelistyczni idealisci w istotnie niższym stopniu akceptują również makiawelistyczną zasadę „Wszystkie chwytły są dozwolone, aby osiągnąć swój cel” i nie zgadzając się z maksymą, że „we własnym postępowaniu nie należy zważać na innych”, prezentują mniej narcystyczną i mniej egoistyczną postawę. Mniej niż osoby z drugiego skupienia zgadzają się też oni z zasadą, że „człowiek powinien w swoim działaniu dążyć przede wszystkim do maksymalizacji własnych zysków i minimalizowania własnych kosztów”, co wskazuje na ich niższy egocentryzm w dokonywanym bilansie zysków i strat.

Członków obydwu skupień charakteryzuje także różny poziom akceptacji idei altruizmu i złotej reguły. Makiawelistyczni relatywiści są mniej altruistyczni, znacząco rzadziej zgadzają się, iż „działanie ma wartość wtedy, gdy nastawione jest na niesienie korzyści drugiej osobie, nawet jeśli dzieje się to kosztem samego siebie”. Niemakiawelistyczni idealisci natomiast znacznie chętniej zgadzają się, że innych należy traktować tak, jak samemu chce się być traktowanym.

Tabela 2
Średnie skupień i analiza wariancji

	Średnia skupień		Analiza wariancji		
	Skupienie 1 Niemakiawelistyczni idealiści N=161	Skupienie 2 Makiawelistyczni relatywiści N=124	Między. SS	Wewn. SS	F
Relatywizm moralny	2.43	3.88	147.75	287.98	145.19**
Idealizm moralny	3.84	3.00	49.03	290.11	47.83**
Makiawelizm	1.54	3.27	210.57	264.67	225.16**
Narcyzm/egoizm	1.68	2.98	118.50	300.81	111.48**
Złota reguła	4.67	4.36	6.38	164.55	10.96**
Utylitaryzm	3.81	3.71	.73	308.89	.41
Bilans zysków i strat	3.39	4.13	38.12	320.28	33.69**
Altruizm	3.40	3.15	3.79	278.85	3.83*

$p < .05^*$ i $p < .01^{**}$

Ryc. 1. Wykres średnich dla obydwu skupień

Tabela 3
Jednoczynnikowa ANOVA dla akceptacji oszustwa akademickiego (ściągnięcia i plagiowania) oraz dla akceptacji bierności świadka ściągnięcia i plagiowania

	Średnia skupień		Analiza wariancji
	Skupienie 1 Niemakiawelistyczni idealiści N=161	Skupienie 2 Makiawelistyczni relatywiści N=124	Między. SS
Średnia – Skupienie 1 (Niemakiawelistyczni idealiści)	16.08	11.08	9.62
Średnia – Skupienie 2 (Makiawelistyczni relatywiści)	19.98	12.31	10.43
Skupienia MS	1067.16	105.24	46.46
Błąd MS	31.64	12.59	7.69
Skupienia F	33.73**	8.36**	6.04*

$p < .05^*$ i $p < .01^{**}$

IDEOLOGIA MORALNA A AKCEPTACJA NIEUCZCIWOŚCI
AKADEMICKIEJ (WERYFIKACJA HIPOTEZ 2, 3 I 4)

W celu weryfikacji hipotez 2, 3 i 4 różnice w akceptacji nieuczciwości akademickiej między osobami o różnej ideologii moralnej poddane zostały analizie metodą jednozmiennikową ANOVA (Tabela 3).

Wyniki analizy wariancji dla każdej z trzech zmiennych zależnych: akceptacji nieuczciwości akademickiej dla siebie, dla innych i akceptacji bierności świadka nieuczciwości wskazują na statystyczną istotność różnic średnich wyników uzyskanych w wyodrębnionych skupieniach (niemakiawelistycznych idealistów i makiawelistycznych relatywistów). Na tej podstawie można przyjąć postawione hipotezy H2, H3 i H4. Oznacza to, że niemakiawelistyczni idealisci w znacząco niższym stopniu niż makiawelistyczni relatywiści akceptują nieuczciwość akademicką dla siebie, dla innych oraz bierność świadka nieuczciwości akademickiej.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW I WNIOSKI

Badanie, którego wyniki zaprezentowano w tym artykule, koncentrowało się na poszukiwaniu różnic w zakresie akceptacji form nieuczciwości akademickiej u osób wyznających odmienną ideologię moralną. Wyniki potwierdziły, że osoby badane różnią się pod względem wyznawanej indywidualnej filozofii moralnej (większością objętych badaniem przekonań moralnych, za wyjątkiem zasady utilitaryzmu). Dowiodły one także, iż studenci o różnej filozofii moralnej (innej konstelacji przekonań etycznych) różnią się między sobą akceptacją poszczególnych form nieuczciwości akademickiej (dla innych, dla siebie oraz akceptacji bierności świadka ściągania i plagiatowania).

Potwierdzono znaczenie filozofii moralnej jako czynnika indywidualnego istotnego dla akceptacji różnych przejawów oszustwa akademickiego i bierności wobec niego. Wyniki są zgodne z omawianymi wcześniej rezultatami badań, które podkreślają znaczenie przekonań etycznych jako predyktora postawy wobec zachowań nieetycznych.

Nieuczciwość akademicka może przyczynić się do wzrostu korzyści własnych, dlatego nie dziwi wyższa akceptacja tego rodzaju zachowań nieetycznych, jakimi są ściąganie i plagiatowanie, przez osoby zgadzające się bardziej z zasadą relatywizmu, która stanowi, że nie ma uniwersalnych zasad moralnych, a o tym co jest dobre, a co złe, decydują okoliczności oraz hołdujące regule makiawelistycznej (zabiegające o osiągnięcie własnych celów za pomocą wszelkich dostępnych sposobów), postępujące wedle kalkulacji zysków i strat oraz podporządkowujące temu niemal wszystkie działania oraz relacje ludźmi (por. Pilch, 2008).

Bardziej pozytywny stosunek do nieuczciwości akademickiej (ściągania i plagiatowania oraz bierności wobec tych zjawisk) mają też osoby w wyższym stopniu akceptujące zasadę narcyzmu/egoizmu.

Znacząco słabiej akceptują różne przejawy nieuczciwości akademickiej badani nastawieni idealistycznie, wierzący w istnienie jednoznacznych reguł, za jakimi na-

leży podążać, bardziej zgadzający się z zasadą altruizmu, która stanowi, że działanie człowieka ma wartość wtedy, gdy jest nastawione na niesienie korzyści drugiej osobie, nawet jeśli dzieje się to kosztem samego siebie i bardziej wierzący w Złotą regułę, nakazującą traktować innych tak, jak samemu chce się być traktowanym.

Wyniki można tłumaczyć przekonaniem relatywistów (por. Forsyth, 1992), że nie da się znaleźć żadnych powszechnych norm, zasad, będących wskazówką dla tego, jak należy się zachować w danej sytuacji. Autor ten podkreśla, że relatywiści to osoby, które uważają, że „krzywdą jest czasami.. konieczna, aby czynić dobro”. Idealisci przeciwnie – są bardziej skłonni do identyfikowania nieetycznych aspektów różnych sytuacji oraz do jednoznacznej czynnej interwencji w sytuacjach, które budzą kontrowersje etyczne, co także potwierdziły zaprezentowane wyniki badań. Relatywista, w przeciwieństwie do idealisty, wydaje się być osobą, która znajdzie wiele uzasadnień dla konieczności skorzystania z cudzej pracy lub materiałów.

Wyższy poziom akceptacji nieuczciwości akademickiej okazał się współwystępować z uznawaniem zasady makiawelistycznej oraz zasady bilansu zysków i strat – dążenia za pomocą wszelkich sposobów do maksymalizacji własnych korzyści. Jest to zgodne z wynikami innych badań, które potwierdzają, że akceptacja poglądów makiawelistycznych wiąże się z częstotliwością dokonywania nieetycznych wyborów i podejmowania nieetycznych decyzji (Kish-Gephart, Harrison i Treviño, 2010). Podobnie O'Fallon i Butterfield (2005) wykazali związek między makiawelizmem a nieetycznym postępowaniem – makiaweliści bardziej je akceptują i mają większą skłonność do takiego zachowania. Już Christie i Geis (1970, s. 312) twierdzili, że makiaweliści „manipulują bardziej i zwyciężają częściej”.

Także Williams, Natanson i Paulhus (2010) wykazali bezpośredni związek makiawelizmu i narcyzmu ze skłonnością do ściągania. Obydwie właściwości charakteryzują jednostki skoncentrowane na sobie, przekonane o własnej wielkości, cyniczne i amoralne w swoim postępowaniu. Zdaniem niektórych makiaweliści mają generalnie większą skłonność do oszustwa, kradzieży i kłamstwa (Granitz, 2003), chociaż zdaniem innych (Flynn, Reichard i Slane, 1987) makiaweliści nie oszukują częściej niż niemakiaweliści.

Rezultaty przedstawione we wcześniejszych pracach empirycznych (Brown, Sautter i Littvay, 2010) wskazują też na możliwe powiązanie skłonności narcystycznych oraz egoizmu i altruizmu ze sposobem podejmowania decyzji etycznych. W świetle tych wyników można tłumaczyć dlaczego jednostki bardziej akceptujące zasadę narcyzmu/egoizmu oraz mniej zasadę altruizmu w większym stopniu akceptują badane przejawy nieuczciwości akademickiej. Oszukiwanie na egzaminie lub skopiowanie czyjejś pracy i oddanie jej jako własnej przyczyniają się przecież do sukcesu indywidualnego i mogą służyć poprawie samooceny.

Zgodnie z etyką utilitarną każde zachowanie jest moralnie słuszne, jeżeli przyczynia się do dobra ogółu, daje korzyści całej społeczności (Farrell i Fraedrich, 1997). Badani w jednakowym stopniu zgadzali się z tą zasadą, nie różnicuje ich ona, dlatego trudno mówić o znaczeniu akceptacji tej zasady dla akceptacji ściągania i plagiatowania.

KIERUNEK DALSZYCH BADAŃ

Uzyskane wyniki wymagają dalszych eksploracji empirycznych, gdyż uprawniają one jedynie do stwierdzenia występowania różnic w postawach wobec nieuczciwości akademickiej, których predyktorem jest przynależność do grupy o określonej filozofii moralnej, a nie pozwalają na wyciąganie wniosków przyczynowo-skutkowych. Największym jednak ograniczeniem tego badania jest fakt, iż nie uwzględniono tu niektórych ważnych cech indywidualnych, a także czynników zewnętrznych, kulturowych i sytuacyjnych. Wymagałoby to jednak zmiany metodologii.

W kolejnych badaniach warto zatem sprawdzić rolę czynników kulturowych i sytuacyjnych, w powiązaniu ze znaczeniem cech indywidualnych, nie tylko takich jak jednostkowa filozofia moralna, ale też nieuwzględnionych w tym badaniu cech osobowości, jak na przykład empatia czy wiara w sprawiedliwy świat. Wcześniejsze badania uwarunkowań nieuczciwości akademickiej pozwalają wskazać też inne zmienne indywidualne, które powinno się uwzględnić w przyszłych analizach. Należy do nich pleć badanych, która okazała się znaczącym predyktorem nieuczciwego zachowania studentów (Tibbetts, 1999; Krawczyk, 2012). Odmienna socjalizacja dziewcząt pozwala spodziewać się, że ich postępowanie może być bardziej etyczne. Badania wskazują także na rolę średniej ocen uzyskanej przez studenta – im wyższe wyniki w nauce tym mniejsza skłonność do ściągania (Whitley, 1998; Straw, 2002). Część badaczy dowodzi też roli poczucia winy (Diekhoff, LaBeff, Shinohara i Yasukawa, 1999). Jak sugerują Farkas i Orosz (2012) poczucie winy prowadzić powinno do obniżenia skłonności do zachowań nieetycznych i zniechęć do ściągania w przyszłości albo przynajmniej skutkować próbą kompensacji negatywnych skutków ofierze, jeśli ktoś ucierpiałby w wyniku ściągania.

Whitley i Keith-Spiegel (2002) podkreślają, że najważniejszymi predyktorami skłonności studentów do zachowań nieuczciwych jest ich lekceważący stosunek do nauki oraz nieodpowiednie przygotowanie się do egzaminów. Do innych cech indywidualnych, które mogą mieć znaczenie, należą też, zdaniem Love i Simmonsa (1998) skłonność do prokrastynacji i lenistwa, które bezpośrednio przekładać się mogą na stosunek osoby do wywiązywania się z powierzonych jej zadań, a w rezultacie może skutkować próbami oszukiwania innych.

Chociaż w rozwijających się krajach Europy Wschodniej i centralnej wciąż brakuje badań poświęconych zjawisku ściągania i plagiatowania na uczelniach, nieliczne

badania uwzględniające ich kulturowe determinanty dowodzą, że przekonania moralne Polaków mogą być odmienne od przekonań ich rówieśników z krajów zachodnich. Potwierdzają to Tyszko i Hryhorowicz (2010) oraz Kobierski (2006), których zdaniem ściąganie i plagiatowanie to częste zachowania w polskich szkołach i na uczelniach, częściej traktowane jako świadectwo sprytu i umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, a nie przejaw braku uczciwości.

Najpewniej waga, jaką przywiązują studenci z krajów byłego bloku wschodniego do zachowań nieetycznych na uczelni jest znacząco mniejsza niż etyczna wrażliwość ich kolegów z Zachodu. Pokazują to dobitnie badania Grimesa (2004), który dokonał porównania postaw i doświadczeń studentów względem ściągania, testując hipotezę o istnieniu różnic w podejściu do przejawów nieuczciwości akademickiej między studentami ze Stanów Zjednoczonych i studentami z krajów będących w okresie przemian (takich jak Albania, Białoruś, Chorwacja, Kirgizja, Litwa, Łotwa, Rosja i Ukraina). Rezultaty wskazują, że amerykańscy studenci zdecydowanie bardziej negatywnie ocenili ściąganie i znacznie rzadziej przyznawali się do takiego zachowania. Wyniki omawianego badania są zbieżne także z rezultatami, jakie uzyskali Lupton, Chapman i Weiss (2000), którzy konkludują, że stopień przyswojenia norm, jakie mogłyby odwieść osobę od ściągania, jest znacznie niższy u polskich studentów niż u studentów amerykańskich. Do podobnych wniosków prowadzą także rezultaty wcześniejszych badań przeprowadzonych przez autorkę i jej współpracownicy (Chudzicka-Czupała, Lupina-Wegener, Borter i Hapon, 2013), wskazujące na znaczące różnice w przekonaniach na temat nieuczciwości akademickiej między studentami z Polski i Ukrainy a studentami ze Szwajcarii.

Do podobnych wniosków na temat istniejących różnic doszli Magnus, Polterovich, Danilov i Savvateev (2002). Autorzy ci także wskazują na kulturowe czynniki, które się do tego przyczyniają, takie jak indywidualizm i kolektywizm. Ich zdaniem, podczas gdy niskie skłonności Rosjan do rywalizacji nie stanowią przeciwwskazania do współpracy skutkującej ściąganiem, wyższe nastawienie rywalizacyjne Amerykanów, dla których współzawodnictwo jest istotnym elementem kultury, w tym także systemu edukacyjnego, powoduje odrzucenie ściągania i uznanie go za zachowanie niemożliwe do zaakceptowania. Takie wytłumaczenie podaje wielu badaczy (Nichols i Berliner, 2007). Istotne znaczenie mogą mieć tu czynniki wynikające z okresu realnego socjalizmu, skutkujące zaburzeniami w funkcjonowaniu uczelni wyższych.

Oprócz czynników kulturowych warto byłoby też uwzględnić w badaniach niektóre czynniki sytuacyjne. Love i Simmons (1998) argumentują, że bezpośrednimi przyczynami skłaniającymi studentów do złych praktyk są konieczność wywiązania się w terminie ze zbyt wielu zadań naraz, wynikające z nadmiaru obowiązków przepracowanie oraz nieodpowiednie planowanie. Obok sposobu planowania czasu i zarządzania nim przez osobę z pewnością można by przywrócić rolę

nauczycieli akademickich i przyczynom ich bierności wobec oszustwa ze strony studentów, czynnikiem psychologicznym, które stanowią o tym, że pozostają oni w milczeniu wobec oszustwa. Być może istotne są również ich przekonania moralne. Wyniki badań innych autorów wskazują, że prawdopodobieństwo bycia przyłapanym oraz częstotliwość i surowość kar są czynnikami, które mogą powstrzymać osobę od ściągania lub plagiowania (Haswell, Jubb i Wearing, 1999). Jednakże, jak wskazuje Krawczyk (2012), takie zewnętrzne środki nacisku stanowią tylko krótkoterminowe rozwiązania i należy dążyć do rozwiązań polegających na wpływaniu na postawę wobec nieuczciwości akademickiej, pracować nad interioryzacją norm i wartości, które prowadzą do etycznego postępowania. Reformy promujące takie właśnie rozwiązania są szczególnie ważne w świetle badań kulturowych, wskazujących na znacząco bardziej przychylny stosunek do nieuczciwości akademickiej mieszkańców Europy wschodniej, w tym naszego kraju. Czynnikiem, który może okazać się jednym z kluczowych, jest właśnie filozofia moralna jednostki.

Ściąganie i plagiowanie to zachowania, które można by analizować w kategoriach pokusy. Whitley i Keith-Spiegel (2002) podkreślają, że predyktorem skłonności do ściągania są takie uwarunkowania jak przyzwolenie nauczyciela, tworzące sytuację okazji, jakiej trudno się oprzeć, szczególnie gorzej przygotowanemu studentowi. Williams i Hosek (2003) podkreślają jednak, że studenci zachowują się zazwyczaj racjonalnie i dopuszczenie się ściągania rzadko jest impulsywnym działaniem. Zdaniem tych autorów jest ono zwykle wynikiem świadomej decyzji, służącej określonym celom instrumentalnym, a u podłoża tej decyzji leżą indywidualne przekonania, w tym morale jednostki. McCabe i Treviño (1997) wskazują na rolę zmiennych instytucjonalnych, wpływających na system wartości studentów, na przykład kodeksu etycznego obowiązującego w danym kampusie uniwersyteckim i na danej uczelni. Zdaniem tych autorów, obowiązujący kodeks wskazuje na niewłaściwość pewnych zachowań i ich naganność, buduje atmosferę odpowiedzialności i nawet pomimo istniejącej niechęci studentów do donosicielstwa, istotnie hamuje on zachowanie nieetyczne uczących się tam studentów.

Bloodgood, Turnley i Mudrack (2010) pokazują, że edukowanie młodych w zakresie zasad etycznego postępowania, nawet jeśli nie zawsze od razu przynosi oczekiwane rezultaty, może prowadzić do większego prawdopodobieństwa podjęcia przez człowieka etycznej decyzji w przyszłości. Rezultaty badania zaprezentowanego w tym artykule, chociaż nie dowodzą istnienia zależności przyczynowo-skutkowych między badanymi zmiennymi, pozwalają wnioskować, że osoby o różnej moralnej filozofii inaczej zapatrują się na kwestie nieuczciwości akademickiej, co może prowadzić je do odmiennych wyborów etycznych i zachowań.

Pytanie jakie należałoby postawić to pytanie o możliwość kształtowania filozofii moralnej człowieka. Wyniki ukazane w niektórych pracach empirycznych przekonują, że uczenie o tym, jak zachowywać się w etyczny

sposób w różnych sytuacjach, poprawia zrozumienie dla kwestii etycznych i prowadzi do etycznego zachowania się jednostek w przyszłości (Gautschi i Jones, 1998) oraz podnosi znacznie etycznych postaw wśród studentów (Weber i Glyptis, 2000). Celem studiów wyższych jest kształcenie młodych ludzi, pomaganie im w zdobywaniu wiedzy i umiejętności niezbędnych do wykonywania zawodu, do którego powinni przygotowywać się w sposób dojrzały i odpowiedzialny. Etyczność decyzji, jakie będą oni podejmować na uczelni, może zaważyć na ich stosunku do klientów, podwładnych, współpracowników, a może nawet na losach firm, w których podejmą zatrudnienie lub które sami założą (Scott i Jehn, 2003). Elementem kursów etyki dla studentów mogłoby być diagnozowanie indywidualnej filozofii moralnej oraz innych predyspozycji uczestników, nie po to, aby wyłączać i dyskryminować tych, którzy mają większe skłonności do zachowań nieetycznych, ale dlatego, by uświadamiać ludziom znaczenie ich przekonań i rolę niektórych cech oraz ich powiązanie z faktyczną skłonnością do oszukiwania i z biernością wobec niego. Uświadomienie sobie własnych predyspozycji, wysiłek służący ich modyfikacji oraz próby zmiany poglądów czy zachowań, to działania które są możliwe do realizacji.

LITERATURA

- Alleyne, P., Phillips, K. (2011). Exploring academic dishonesty among university students in Barbados: An extension to the theory of planned behaviour. *Journal of Academic Ethics*, 9, 323-338.
- Bass, K., Barnett, T., Brown, G. (1999). Individual difference variables, ethical judgments, and ethical behavioral intentions. *Business Ethics Quarterly*, 9, 2, 183-205.
- Blankenship, K.L., Whitley, B.E. (2000). Relation of general deviance to academic dishonesty. *Ethics & Behavior*, 10, 1, 1-12.
- Bloodgood, J.M., Turnley, W.H., Mudrack, P.E. (2010). Ethics instruction and the perceived acceptability of cheating. *Journal of Business Ethics*, 95, 23-37.
- Brislin, R.W. (1986). The wording and translation of research instruments. W: W.J. Lonner, J.W. Berry (red.), *Field methods in cross-cultural research* (s. 137-164). Newbury Park: Sage.
- Brown, T.A., Sautter, J.A., Littvay, L. (2010). Ethics and personality: Empathy and narcissism as moderators of ethical decision making in business students. *Journal of Education for Business*, 85, 203-208.
- Burton, B.K., Goldsby, M. (2005). The golden rule and business ethics: An examination. *Journal of Business Ethics* 56, 371-385.
- Christie, R., Geis, F. (1970). *Studies in machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Chudzicka-Czupała, A. (2012). Filozofia moralna jednostek jako przesłanka dobrych praktyk w biznesie. *Zarządzanie i Finanse. Journal of Management and Finance. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*, 1, 3, 535-546.
- Chudzicka-Czupała, A. (2013a). Ethical ideology as a predictor of ethical decision making. *Journal of Management and Business*, 4, 1, 81-111.

- Chudzicka-Czupała, A. (2013b). Psychologiczne i moralne warunkowania ocen etycznych oraz intencji sprawcy przemocy w relacjach interpersonalnych w organizacjach. *Czasopismo Psychologiczne*, 19, 1, 135-147.
- Chudzicka-Czupała, A., Lupina-Wegener, A., Borter, S., Hapon, N. (2013). Students' attitude toward cheating in Switzerland, Ukraine and Poland. *The New Educational Review*, 32, 2, 66-76.
- Decoo, W., J. Colpaert (2002). *Crisis on campus: Confronting academic misconduct*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Diekhoff, G.M., LaBeff, E.E., Shinohara, K., Yasukava, H. (1999). College cheating in Japan and the United States. *Research in Higher Education*, 40, 13, 343-353.
- Farkas, D., Orosz, G. (2012). Why Hungarian high school students cheat? *Practice and Theory in Systems of Education*, 7, 3, 279-292.
- Farrell, O.C., Fraedrich, J. (1997). *Business ethics* (wyd. 3). Boston: Houghton Mifflin Co.
- Flynn, S., Reichard, M., Slane, S. (1987). Cheating as a function of task outcome and machiavellianism. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 121, 5, 423-427.
- Forsyth, D.R. (1992). Judging the morality of business practices: The influence of personal moral philosophies. *Journal of Business Ethics*, 11, 461-470.
- Gautschi, F.H., Jones, T.M. (1998). Enhancing the ability of business students to recognize ethical issue: An empirical assessment of the effectiveness of a course in business ethics. *Journal of Business Ethics*, 17, 205-216.
- Granitz, N.A. (2003). Individual, social and organizational sources of sharing and variation in the ethical reasoning of managers. *Journal of Business Ethics*, 42, 101-124.
- Grimes, P.W. (2004). Dishonesty in academics and business: A cross-cultural evaluation of student attitudes. *Journal of Business Ethics*, 49, 273-290.
- Hansen, R.S. (1992). A multidimensional Scale for Measuring Business Ethics: A purification and refinement. *Journal of Business Ethics*, 11, 523-534.
- Haswell, S., Jubb, P., Wearing, B. (1999). Accounting students and cheating: A comparative study for Australia, South Africa and the UK. *Teaching Business Ethics*, 3, 211-239.
- Hill, T., Lewicki, P. (2007). *Statistics: Methods and applications*. Tulsa, OK: StatSoft.
- Jordan, A.E. (2001). College student cheating: The role of motivation, perceived norms, attitudes, and knowledge of institutional policy. *Ethics & Behavior*, 11, 233-247.
- Kish-Gephart, J.J., Harrison, D.A., Treviño, L.K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: Meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of Applied Psychology*, 95, 1-31.
- Kobierski, K. (2006). *Ściąganie w szkole. Raport z badań*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Krawczyk, M. (2012). Sex, morals and exam cheating. Faculty of economic sciences. *University of Warsaw Working Papers*, 9, 85, 1-13.
- Love, P.G., Simmons, J. (1998). Factors influencing cheating and plagiarism among graduate students in a college of education. *College Student Journal*, 32, 4, 539-550.
- Lupton, R.A., Chapman, K.J., Weiss, J.E. (2000). A cross-national exploration of business students' attitudes, perceptions, and tendencies toward academic dishonesty. *Journal of Education for Business*, 75, 231-235.
- Luthy, M.R., Padgett, B.L., Toner, J.F. (2009). In the beginning: ethical perspectives of business and non-business college freshmen. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 12, 2, 85-101.
- Magnus, J.R., Polterovich, V.M., Danilov, D.L., Saavateev, A.V. (2002). Tolerance of cheating: an analysis across countries. *The Journal of Economic Education*, 33, 2, 125-136.
- Martin, B. (1994). Plagiarism: A misplaced emphasis. *Journal of Information Ethics*, 3, 36-47.
- McCabe, D., Treviño, L. (1997). Individual and contextual influences on academic dishonesty: A multicampus investigation. *Research in Higher Education*, 38, 3, 379-396.
- Murdock, T.B., Stephens, J.B. (2007). Is cheating wrong? Student's reasoning about academic dishonesty. W: E.A. Anderman, T.B. Murdock (red.), *The psychology of academic cheating* (s. 229-253). San Diego: Elsevier Press.
- Nguyen, N.T., Basuray, M.T., Smith, W.P., Kopka, D., McCulloh, D. (2008). Moral issues and gender differences in ethical judgment using Reidenbach and Robin's (1990) Multidimensional Ethics Scale: Implications in teaching business ethics. *Journal of Business Ethics*, 77, 417-430.
- Nichols, S.L., Berliner, D.C. (2007). The pressure to cheat in a high-stakes testing environment. W: E.M. Andermann, T.B. Murdock (red.), *Psychology of academic cheating* (s. 289-311). San Diego: Elsevier.
- Nonis, S., Swift, C.O. (2001). An examination of the relationship between academic dishonesty and workplace dishonesty: A multicampus investigation. *The Journal of Education for Business*, 77, 2, 69-77.
- Nunnally, J.C., Berstein, I.H. (1994). *Psychometric theory* (wyd. 3). New York: McGraw-Hill Inc.
- O'Fallon, M.J., Butterfield, K.D. (2005). A Review of the empirical ethical decision-making literature: 1996-2003. *Journal of Business Ethics*, 59, 375-413.
- Pilch, I. (2008). *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Reidenbach, R.E., Robin, D.P. (1990). Toward the development of a Multi-dimensional Scale for Improving Evaluations of Business Ethics. *Journal of Business Ethics*, 9, 639-653.
- Scott, E.D., Jehn, K.A. (2003). About face: Employee dishonesty influences a Stakeholder's image of an organization. *Business & Society*, 42, 2, 234-266.
- StatSoft, Inc. (2012). *Electronic statistics textbook*. Tulsa, OK: StatSoft.
- Stead, W.E., Worrell, D.L., Stead, J.G. (1990). An integrative model for understanding and managing ethical behavior in business organizations. *Journal of Business Ethics*, 9, 233-242.
- Stone, T., Jahawar, I., Kisamore, J. (2009). Using the theory of planned behaviour and cheating justifications to predict academic misconduct. *Career Development International*, 14, 3, 221-241.
- Storch, E.A., Storch, J.B. (2003). Academic dishonesty and attitudes towards academic dishonest acts: Support for cognitive dissonance theory. *Psychological Reports*, 92, 174-176.
- Straw, D. (2002). The plagiarism of generation "why not?". *Community College Week*, 14, 24, 4-7.
- Tibbetts, S. (1999). Differences between women and men regarding decisions to commit test cheating. *Research in Higher Education*, 40, 3, 323-342.
- Tyszko, M., Hryhorowicz, Z. (2010). *Samodzielność pracy podczas egzaminów zewnętrznych. Raport z badań*. Poznań: Wyd. Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej.

Underwood, J., Szabo, A. (2003). Academic offences and e-learning: Individual propensities in cheating. *British Journal of Educational Technology*, 34, 467-477.

Weber, J., Glyptis, S.M. (2000). Measuring the impact of a business ethics course and community service on students' values and opinions. *Teaching Business Ethics*, 4, 341-358.

Whitley, B., Jr. (1998). Factors associated with cheating among college students: A Review. *Research in Higher Education*, 39, 235-274.

Whitley, B., Jr., Keith-Spiegel, P. (2002). *Academic dishonesty: An educator's guide*. Erlbaum: Mahwah.

Williams, M.S., Hosek, W.R. (2003). Strategies for reducing academic dishonesty. *Journal of Legal Studies Education*, 21, 1, 87-107.

Williams, K.M., Nathanson, C., Paulhus, D.L. (2010). Identifying and profiling Scholastic cheaters: Their personality, cognitive ability, and motivation. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 16, 3, 293-307.

Załącznik 1

Skala Akceptacji Oszustwa Akademickiego (*Scale of Acceptability of Academic Cheating*)

(J.M. Bloodgood, W.H. Turnley., P.E. Mudrack, 2010, w adaptacji autorki)

Ustosunkuj się, proszę, do każdego stwierdzenia poniżej, zakreślając cyfry od 1 do 5 i wyraż tym samym swoją szczerą opinię czy dane zachowanie uważasz za złe czy nie.

Uważam, że to jest zdecydowanie złe	Uważam, że to jest raczej złe	Nie mam zdania	Uważam, że to raczej nie jest złe	Uważam, że to zdecydowanie nie jest złe
1-----	2-----	3-----	4-----	5-----

Ściąganie i plagiowanie dla siebie

1. Przepisywanie od kolegi/ koleżanki zadanej pracy domowej lub zaliczeniowej
2. Korzystanie z pomocy innej osoby podczas wykonywania testu, który należało zrobić w domu samodzielnie
3. Przepisywanie pracy lub jej fragmentów od kolegi/koleżanki z grupy podczas egzaminu/kolokwium
4. Posługiwanie się pisemną ściągą podczas egzaminu/kolokwium
5. Posłużenie się fragmentami studium przypadku, który wykonał kto inny/ które znalazłeś w Internecie i wykorzystanie ich jako własnych
6. Przeglądanie wcześniejszych wersji testów egzaminacyjnych z pozyskanego pliku bez zgody egzaminatora
7. Oddanie pracy innej osoby jako swojej własnej

Ściąganie i plagiowanie dla innych

8. Pomaganie koleżance/koledze poprzez zrobienie za nią/niego pracy zaliczeniowej
9. Pozwalanie koleżance/koledze na ściąganie ze swojej pracy podczas egzaminu/kolokwium
10. Dostarczanie innym nielegalnych materiałów w postaci plików z testami egzaminacyjnymi
11. Zezwalanie koledze/koleżance na kopiowanie twojej pracy zaliczeniowej

Załącznik 2

Skala akceptacji bierności świadka ściągania i plagiowania (Agata Chudzicka-Czupała)

Ustosunkuj się, proszę, do każdego stwierdzenia poniżej, zakreślając cyfry od 1 do 5 i wyraż tym samym swoją szczerą opinię czy zachowanie uważasz za złe czy nie.

Uważam, że to jest zdecydowanie złe	Uważam, że to jest raczej złe	Nie mam zdania	Uważam, że to raczej nie jest złe	Uważam, że to zdecydowanie nie jest złe
1-----	2-----	3-----	4-----	5-----

12. Milczenie, kiedy widzisz, że kolega/koleżanka spisuje czyjąś pracę podczas egzaminu/kolokwium
13. Zachowanie milczenia, gdy widzisz, że kolega/koleżanka ściągą podczas egzaminu/kolokwium z przygotowanej wcześniej ściagi
14. Zachowanie milczenia, kiedy wiesz, że wykładowca dobrze ocenił pracę splagiatowaną przez twego kolegę/koleżankę